

Paikan ja liikkeen merkitys uskonnontutkimuksessa

Panu Pihkala
Helsingin yliopisto

Sigurd Bergmann 2014. *Religion, Space, and the Environment*. New Brunswick, Transaction Publishers, 498 s.

Professori Sigurd Bergmannilla on selkeä päämäärä uskonnontutkimukselle ja teologialle. Hän haluaa saada ne liikkeelle sekä paikallistumaan.

Norjassa työskentelevä Bergmann on aikamme johtavia tutkijoita uskontoon ja ympäristöön liittyen. Hänen taustansa on teologiassa, mutta hän on perehtynyt harvinaisen monipuolisesti erilaisiin humanistisiin ja yhteiskunnallisiin tutkimusaloihin. Teoksissaan hän yhdistää objektiivista akateemista tutkimusta ja käytännöllistä kannanottamista.

Artikkelikokoelma *Religion, Space, and the Environment* (2014) on oivallinen läpileikkaus Bergmannin monipuolisiin tutkimusteemoihin. Teos kokoaa yhteen keskeisiä artikkeleita kymmenen vuoden ajalta. Osa teksteistä on ennen julkaisemattomia ja osaa on päivitetty. Jaksojen otsikot kuvaavat hyvin käsittelyalan laajuutta: Koti, Maa, Maisema, Ilmasto, Liikkuvuus ja Henki.

Bergmann määrittelee uskonnon taidoksi, jonka keskeinen tehtävä on auttaa ihmistä löytämään paikkansa maailmassa ("beheimatung"). Kiinnostavalla tavalla Bergmann yhdistää kaksi erilaista perusteemaa, jotka molemmat ovat etenkin ennen 2000-lukua olleet melkoisesti paitiossa uskonnontutkimuksessa: paikan (place, space) ja liikkeen (movement, mobility). Hän korostaa, että uskonto tapahtuu aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa.

Keskeinen keskustelukumppani tieteenalojen joukossa on ihmismaantiede (ja laajemmin kulttuurintutkimus), jossa paikan käsite on saanut kasvavaa huomiota (suomeksi esim. *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*, toim. Knuutila ja Piela, SKS 2006). On puhuttu jopa "spatiaalisesta käänteestä" näillä tieteenaloilla, ja Bergmann haluaa ulottaa tämän haasteen uskonnontutkimukseen. Teoksen kenties tunnetuin artikkeli onkin tätä teemaa käsittelevä "Theology in Its Spatial Turn" (2007), jossa tulee ilmi yhteys paikan, ympäristön, luonnon ja ruumiillisuuden välillä. Kyse on tarpeesta ymmärtää laajemmin aineellisen ja paikallisen ulottuvuuden merkitys uskonnon todeksielämisessä ja tutkimuksessa.

Bergmannin tekstit liittyvät "elettyyn uskontoon" ja "elettyyn paikkaan", joissa ilmenee liikkeen ja liikkuvuuden merkitys. Uskonnontutkimuksessa yksi esimerkkifokus tästä on pyhiinvaellus, mutta Bergmann keskustelee sen lisäksi esimerkiksi uusista rituaalisuuden muodoista kaupunkiympäristöissä. Nyky-yhteiskunnissa liikkuvuus yhdistyy teknologiaan, ja Bergmann pohtii myös näiden ilmiöiden ympäristövaikutuksia. Liikkuvuus onkin yksi teemoista, jota olisi tärkeä käsitellä lisää myös suomalaisessa uskonnontutkimuksessa.

Bergmannin vahvuuksia ovat ajattelun laajuus, luovuus ja selkeys. Hänen tekstinsä tarjoavat ajatuksia yhtä lailla sekulaareille kuin uskonnollisille lukijoille. Toisaalta kantaaottavat ekoteologiset osuudet todennäköisesti jakavat mielipiteitä. Taiteet ovat merkittävässä asemassa Bergmannin ajattelussa ja niiden pohdinta tekee tekstistä värikästä. Teos sisältää yli 150 mustavalkokuvaa, joiden aiheet vaihtelevat kuvataiteesta arkkitehtuuriin ja elokuvista maisemakuviin.

Artikkelikokoelma on muotona sellainen, joka tuo teksteihin väistämättä pientä toistoa, mutta samalla tämä mahdollistaa erillisten artikkeleiden poimimisen kirjasta. On selvää, ettei Bergmann ole voinut perehtyä jokaiseen kymmenistä teemoista yhtäläisellä intensiteetillä, ja erityisalajien tutkijat löytänevät kohtia, joihin olisi voinut soveltaa vielä uusia näkökulmia. Kuitenkin käytetty kirjallisuus ja näkökulmien määrä on harvinaisen mittava. Teos vaatii lukijalta avointa mieltä, mutta on palkitseva, joskin sangen itsevarma matkakumppani.

Teoksen laaja-alaisuus tekee mahdolltomaksi esitellä edes sen keskeiset ajatukset yhdessä kirja-arviossa. Nostan esiin vain muutamia esimerkkiteemoja, joissa hivenen korostuu oma erityisalajani, teologia:

1. Alkuperäiskansojen ja erilaisten kulttuurien vaikutukset. Bergmann käsittelee esimerkiksi mayojen pyhän maantieteen käsityksiä, aasialaisen geomantian (esim. feng shui) suhdetta ym-

päristöajatteluun ja tarvetta päästä eteenpäin kolonisaation kielteisistä vaikutuksista. Hän esittää kiinnostavia ajatuksia esi-isien huomioimisen mahdollisuuksista, myös kristillisessä teologiassa.

2. Rakennetun ympäristön, estetiikan ja etiikan suhde. Tässä Bergmann ammentaa myös suomalaisilta ajattelijoilta, kuten arkkitehti Juhani Pallasmaalta ja teologi Seppo Kjellbergiltä. Tämä teema antaa aineksia esimerkiksi Helsingin yliopiston teologiseen tiedekuntaan juuri perustettavaan kaupunkiteologian yliopistonlehtoraatin alaan.

3. Ilmastonmuutoksen haasteet uskonnoille ja etenkin kristilliselle teologialle. Bergmann on tutkinut patristiikkaa ja etenkin ortodoksisen kirkkoisä Gregorios Naziansialaisen ajattelua. Hän on soveltanut sitä sellaiseen vapautuksen ekoteologiaan, jossa korostetaan kolminaisuusoppia ja Pyhää Henkeä (pneumatologiaa, ks. Bergmann 2005). Tällainen systemaattiteologinen positio tuodaan vuoropuheluun kulttuurin ja teknologian tutkimuksesta nousevien ajatusten kanssa, mistä on tuloksena yllättäviä oivalluksia. Bergmann pohtii esimerkiksi apofaattisen ajattelun antia ympäristötieteille ja niihin sisältyvälle tietämisen tavalle, jossa olisi hänen mukaansa tärkeä säilyttää riittävä avoimuus ja nöyryys monimutkaisuuden edessä. Toisena esimerkkinä mainittakoon animismikäsitysten, fetisismiteorioiden ja pneumatologian yhteistarkastelu, mikä ei ole aivan tyypillisintä ekoteologiaa.

Katsaus Sigurd Bergmannin tuotantoon

Bergmann on toimittanut lukuisia kirjoja, joissa korostuu kolme pääteemaa:

Rakennetun ympäristön tutkimus

- *Architecture, Aesth/Ethics and Religion (2005)*
- *Theology in Built Environments – Exploring Religion, Architecture, and Design (2009)*
- *Nature, Space and the Sacred: Transdisciplinary Perspectives (2009, yhdessä P. Scottin kanssa)*

Liikkuvuuden tutkimus

- *Spaces of Mobility: The Planning, Ethics, Engineering and Religion of Human Motion (2008, yhdessä T. Hoffin & T. Sagerin kanssa)*
- *The Ethics of Mobilities: Rethinking Place, Exclusion, Freedom and Environment (2008, yhdessä T. Sagerin kanssa)*

Uskonto ja luonto –tutkimus

- *Religion and Dangerous Environmental Change: Transdisciplinary Perspectives on the Ethics of Climate and Sustainability (2010, yhdessä D. Gertenin kanssa)*

- *Ecological Awareness: Exploring Religion, Ethics and Aesthetics* (2010, yhdessä H. Eatonin kanssa)
- *Religion in Global Environmental and Climate Change: Sufferings, Values, Lifestyles* (2011, yhdessä D. Gertenin kanssa)
- *Christian Faith and the Earth: Current Paths and Emerging Horizons in Ecotheology* (2014, yhdessä E. Conradien, C. Deane-Drummondin & D. Edwardsin kanssa)

Omia monografioita

- *Creation Set Free: Spirit as Liberator of Nature* (2005)
- *In the Beginning is the Icon: A Liberative Theology of Images, Visual Arts and Culture* (2009)

Bergmann on myös toiminut pitkään European Forum for the Study of Religion and the Environment –tutkimusverkoston puheenjohtajana. <http://www.hf.ntnu.no/relnateur/>